

Verlininkystės formos ir jų steigimo procedūros tarpukario Lietuvoje

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui Lietuvoje buvo pradėta aktyviai kurti teisinė valstybės sistema – siekiama įtvirtinti valstybingumą, plėtoti švietimą, modernizuoti ekonomiką, todėl Lietuvoje susiklostė palankios sąlygos verlininkystės plėtrai.

Teisinė bazė, kuria remiantis buvo pradėtos kurti atskiros juridinių asmenų formos, buvo įtvirtinta nuo 1918 metų. Tarpukariu priimti pagrindiniai teisės aktai, kuriais vadovaujantis buvo įtvirtintos skirtingos juridinių asmenų formos ir jų privaloma registracija:

- Kooperacijos bendrovių ir sąjungų įstatymas;
- Akcinių bendrovių įstatymas;
- Draugijų įstatymas;
- Prekybos registro įstatymas;
- Aprėžtos atsakomybės bendrovių įstatymas.

Tarpukariu juridinių asmenų registravimo procedūros buvo reglamentuojamos, veikė rejestrai ir registrai. 1918–1940 m. priimtuose įstatymuose buvo nurodyti svarbiausi juridinių asmenų duomenys: *juridinio asmens pavadinimas, tikslas, būstinė, teisinė forma, steigimo procedūra, valdymo ir atsakomybės ypatumai*.

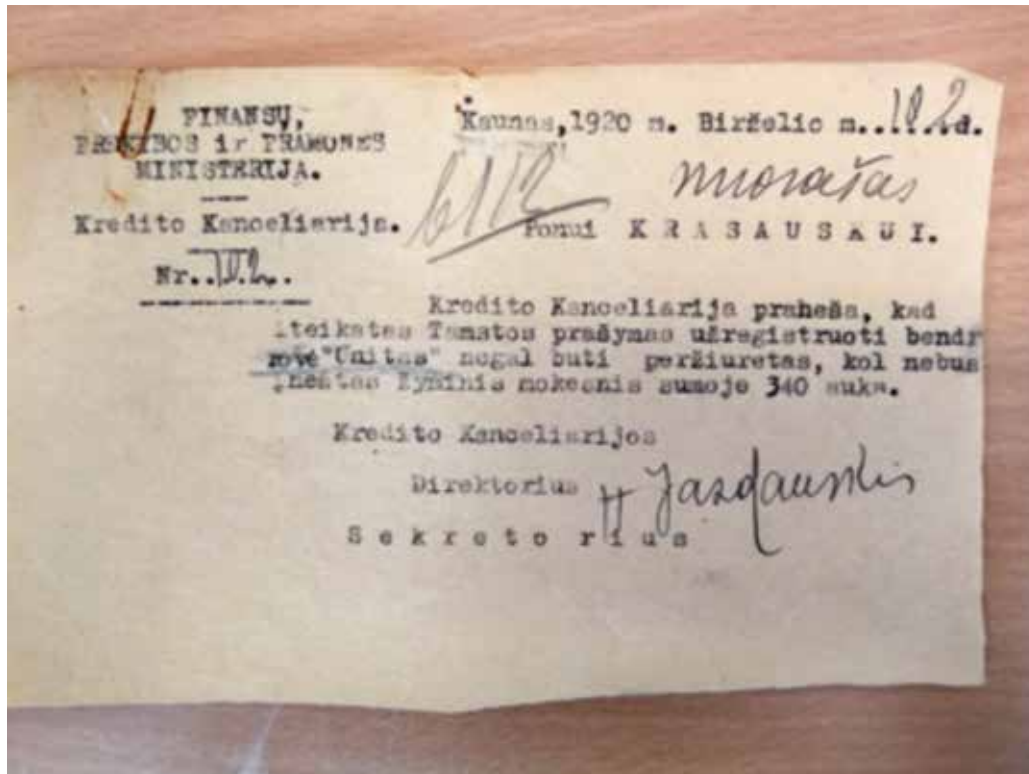
Kooperacijos bendrovių ir sąjungų registravimas

Pasibaigus nepriklausomybės kovoms pradėjo kurtis kooperatyvai, skirti žemės ūkio produkcijai supirkti, gyventojams būtiniausiomis prekėmis (druska, degtukais ir kita), kurių trūko pokario Lietuvoje, aprūpinti. Kooperacijos bendrovių – vienos iš svarbiausių Lietuvoje tarpukario juridinių teisinių formų ištakos – 1919 m. sausio 30 d. Kooperacijos departamento parengtas įstatymo projektas ir Lietuvos laikinosios vyriausybės patvirtintas Kooperacijos bendrovių ir sąjungų įstatymas¹.

Šiame įstatyme buvo nurodyta, kad steigėjai, norėdami pradėti veiklą, turėjo sudaryti bendrovės įstatus ir tris jų egzempliorius pateikti rejestru. Šio rejestro veiklą 1919 m. pirmąjį ketvirtį tvarkė ir prižiūrėjo Kooperacijos departamentas prie Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos. Šio departamento tikslas – kurti kooperacijos bendroves ir priimti sprendimą, ar įtraukti tam tikrą bendrovę į rejestrą ar ne. Pabrėžtina, kad Kooperacijos departamentas nesvarstydavo prašymų įregistruoti bendrovę, kol nebuvo sumokėtas žyminis mokestis. 1920 m. už pateiktą prašymą įregistruoti bendrovę reikėjo mokėti nuo 20 iki 340 auksinių.

¹Šimtmečio belaukiant: reikšmingiausi Pirmosios Lietuvos Respublikos (1918–1940 m.) įvykiai [žiūrėta 2018 m. gegužės 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://istorineprezidentura.lt/balsavimas2/rezultatai.php?visi=irasai&rodyti=irasa&irasas=214>>.

1 paveiksle pateiktoje nuotraukoje –prašymas sumokėti 340 auksinių.

1 pav. Finansų prekybos ir pramonės ministerijos prašymas

Pasitaikydavo atvejų, kai Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos atstovas (tuo metu vadinamas ministru) kreipdavosi į Kredito kanceliariją ir įteikdavo peržiūrėti bendrovių prašymus bei įstatus. Atitinkamai Kredito kanceliarijos direktorius pateikdavo oficialių pastabų, kuriomis remdamosi bendrovės ar sąjungos turėdavo pakoreguoti įstatus.

Be to, remiantis Lietuvos centrinio archyvo duomenimis galima teigti, kad departamentas ne tik buvo atsakingas už kooperacijos įstaigų kūrimą, bet ir „išleido vartotojų ir kitų kooperacijos bendrovių bei sąjungų pavyzdinius įstatus, įvairius blankus, formaliarus, kvitus ir kita, ruošė kooperatyvų organizavimui reikalingą literatūrą – vadovėlius vartotojų ir kredito bendrovėms, patarimus vartotojų bendrovių steigėjams ir vedėjams, revizavo, instruktavo kooperacijos įstaigas, registravo naujai susikūrusias kooperacijos bendroves, kooperacijos bendrovių sąjungas, rūpinosi kooperatiniu judėjimu, stengėsi jį remti ir prižiūrėti“².

Nuo 1921 m. sausio 1 d. Kooperacijos departamentas buvo panaikintas ir įsteigta Kredito įstaigų ir kooperatyvų inspekcija, kuri „išdavė leidimus steigti kooperatyvus, revizavo ir instruktavo kooperatyvus, kredito, draudimo, biržų, prekybos, pramonės, vėliau žemės ūkio kredito įstaigas bei kitas įmones, kurios pagal įstatymus ar savo įstatus privalėjo viešai atsiskaityti, registravo kooperacijos bendroves“³. Viena iš daugelio inspekcijos užduočių – išduoti paliudijimus, pranešimus, ar bendrovės buvo įregistruotos į registrą ar likviduotos ir išregistruotos. Jei bendrovės įregistruotos – pagal prašymus buvo pateikiami paskutinės valdybos ar likvidavimo komisijos narių vardai, pavardės ir gyvenamoji vieta. Be to, dar buvo teikiamos įstatų kopijos ir informacija apie bendrovių narių atsakomybę. Kredito įstaigų ir kooperatyvų inspekcijos veiklą prižiūrėjo Finansų, prekybos ir pramonės ministerija, o nuo 1924 m. – Finansų ministerija. Vykdydama savo veiklą Kredito įstaigų

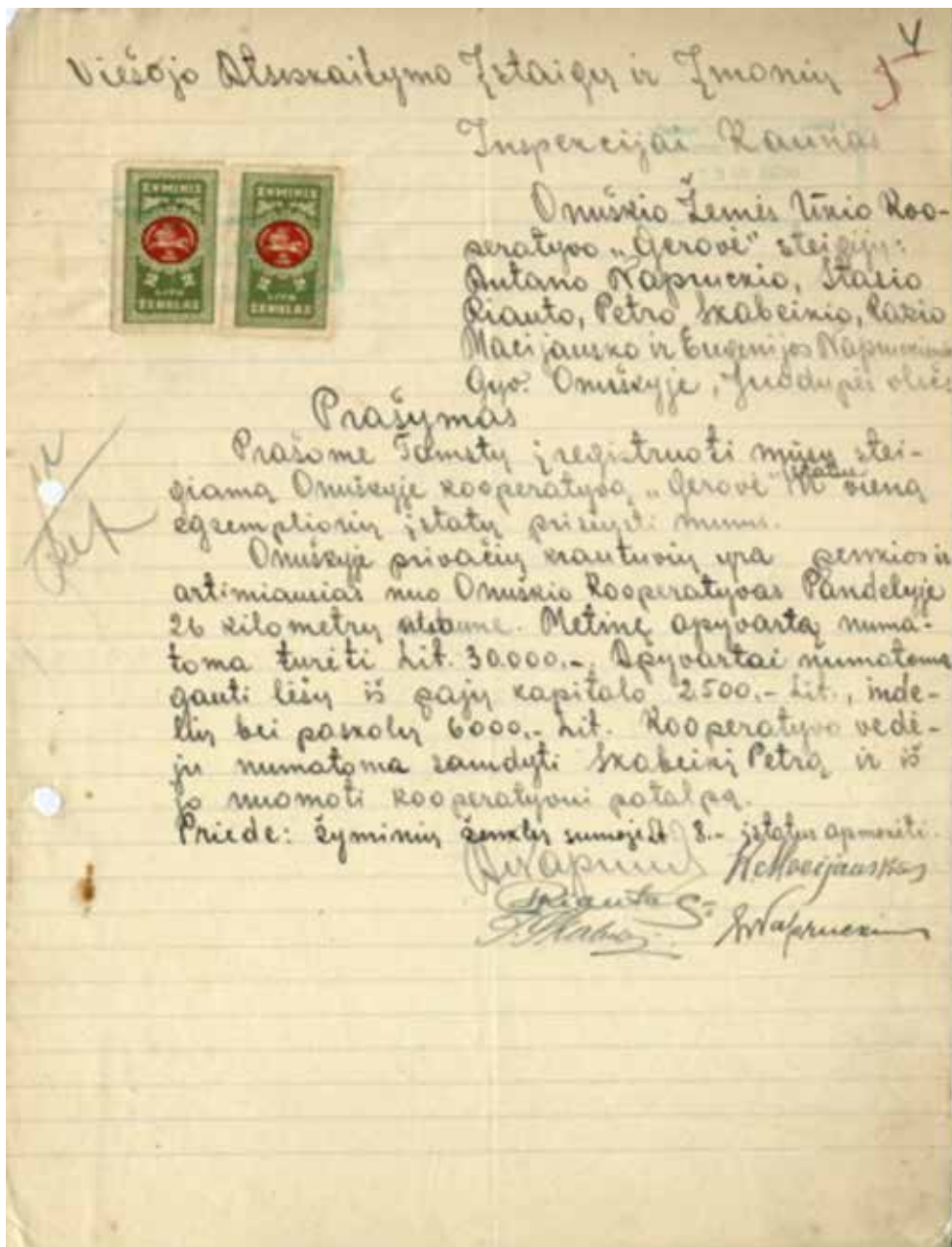
² Lietuvos centrinio valstybės archyvo pažyma apie Finansų ministerijos ir viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcijos fondą Nr. 387

³ *Ibidem*.

ir kooperatyvų inspekcija vadovavosi Kooperacijos bendrovių ir sąjungų įstatymu bei jo pakeitimais⁴.

Vadovaujantis 1932 m. kovo 23 d. Kooperacijos bendrovių ir sąjungų įstatymo pakeitimu, Kredito įstaigų ir kooperatyvų inspekcija buvo pervardinta Viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcija, kuri prižiūrėjo ir vykdė įstaigų ir bendrovių registravimą bei revizavimą, o jos veiklą kontroliavo Finansų ministerija⁵.

Remiantis Lietuvos centrinio archyvo informacija, norint įregistruoti bendrovę reikėjo pateikti prašymą su visais steigėjų parašais, kartais nurodant, kokia planuojama metinė bendrovės apyvarta, ir įvardyti numatomą bendrovės vadovą. Tokiu atveju prie prašymo buvo pridedami trys įstatų egzemplioriai ir paskirto bendrovės vadovo anketa iš 36 klausimų.

2 pav. Prašymas įregistruoti kooperacijos bendrovę

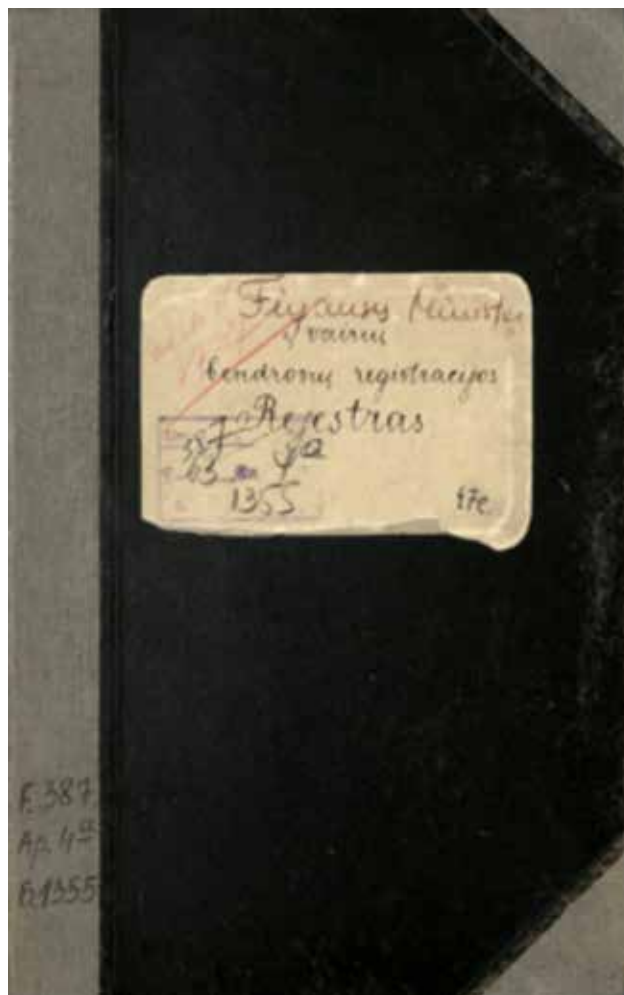
⁴ Ibidem.

⁵ ŠALČIUS, P. Lietuvos kooperacijos sąjūdis, Vilnius, 1935.

Visus dokumentus reikėjo pateikti Viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcijai. Už pateiktą prašymą buvo imamas nuo 4 iki 9 Lt žyminis mokestis, o už kiekvieną įstatų egzempliorių – nuo 4 Lt. Pasitaikydavo atveju, kai Viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcija kreipdavosi į apskričių policininkus dėl steigėjų teisėtumo ir rimtumo, be to, domėjosi, ar bendrovė turi visuomeninį pagrindą būti įsteigta. Asmenys, norintys tapti kredito bendrovės nariais, turėdavo pateikti pareiškimą ir patvirtinti, kad turi teisę valdyti savo turtą, yra susipažinę su bendrovės įstatais ir nėra kurios nors kitos kredito bendrovės nariai. Jie pasižadėdavo iš tikrųjų pildyti įstatus, vadovautis bendrovės taisyklėmis ir visuotinio susirinkimo nutarimais, kartu su kitais nariais prisiimdavo atsakomybę už bendrovės nuostolius. Pareiškime buvo prašoma skirti nuo 500 iki 3000 Lt kredito. Kredito bendrovių nariai būdavo priimami į bendrovę vadovaujantis valdybos protokolu.

Pabrėžtina, kad Viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcija apie įregistruotus bendrovių įstatus turėdavo paskelbti „Vyriausybės žiniose“. Įstatų paskelbimas kainuodavo nuo 15 iki 500 Lt.

Nuo 1921 m. iki 1934 m. Finansų ministerija vedė įvairių bendrovių registracijos rejestrą (žr. 3 paveikslą), kuriame buvo pateikiami svarbiausi bendrovių duomenys: eilės numeris, įrašymo laikas, bendrovės pavadinimas, įkūrimo laikas, bendrovės dalyviai, tikslas, vieta, kapitalas, likvidavimo laikas ir tam tikros pastabos. 4 paveiksle pavaizduota rejestro byla.

3 pav. Viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcijos registravimo byla

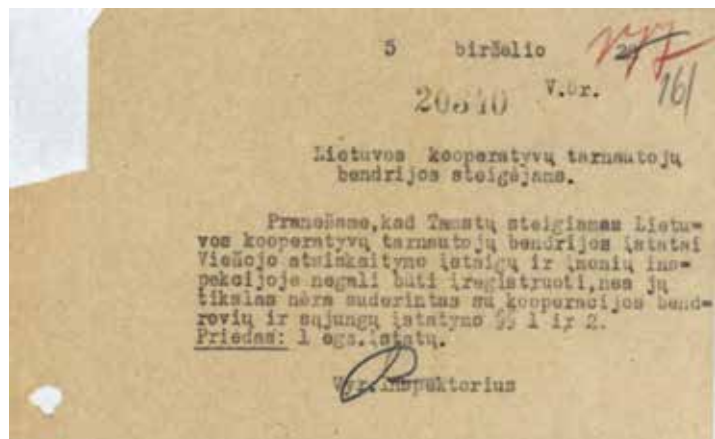
№	Laikas	F I R M A	Registruojamas laikas	Inspektorius	Registruojamas laikas	Vieša	Kapitalas	Registruojamas laikas	U P A S T A B A
43	1922 m. 15-16	Lubovų praežio ir pamonių bendrovė „Sexta“	1922 m. 15-16	S. Kaudinis S. Kaudinis		Pragyba	Kapitalas 50000 Lt		Pat. p. 214 ir 215 (1922) Likviduota 1925 m. 10 mėn.
44	1922 m. 18-29	Frangya „Blegės“	1922 m. 1-16	Ch. Kocinas S. Selioginas A. Gydytis		Kamienų pragyba	Kapitalas 100000 Lt		Pat. p. 214 ir 215 (1922) Likviduota 1925 m. 10 mėn. 1925 m. 10 mėn.
45	1922 m. 1-15	Technos ir mašinų statybos bendrovė „Beford“ E. L. P. A. Kocinas, P. Kocinas A. Kocinas, P. Kocinas A. Kocinas	1922 m. 1-20	A. Kocinas P. Kocinas Ch. Kocinas A. Kocinas		Statyba	1700 Lt		Pat. p. 214 ir 215 (1922) Likviduota 1925 m. 10 mėn. 1925 m. 10 mėn.
46	1922 m. 11-12	Frangya bendrovė „Sembra“	1922 m. 11-12	S. Selioginas A. Kocinas A. Kocinas		Pragyba	20000 Lt		Pat. p. 214 ir 215 (1922) Likviduota 1925 m. 10 mėn. 1925 m. 10 mėn.
47	1922 m. 11-12	Si Salamovoi popirų fabrikas	1922 m. 11-12	A. Kocinas S. Selioginas A. Kocinas		Pragyba ir statyba fabrikas	Kapitalas 100000 Lt		Pat. p. 214 ir 215 (1922)
48	1922 m. 11-13	Frangya bendrovė „Vienybė“	1922 m. 11-16	A. Kocinas S. Selioginas A. Kocinas S. Selioginas A. Kocinas		Pragyba	Kapitalas 10000 Lt		Pat. p. 214 ir 215 (1922)

4 pav. Viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcijos registravimo bylos turinys

Minėtuojų laikotarpiu rejestro knygoje buvo įrašytos tik 265 bendrovės. Kooperacijos bendrovės likvidavimo atveju Viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcijai buvo pateikiamas protokolo nuorašas, likvidacinis balansas ir sumokamas 15 Lt mokestis. Pranešime buvo prašoma išbraukti bendrovę iš rejestro ir laikyti ją likviduota. Prašymus pasirašydavo likvidacinės komisijos pirmininkas.

Tarpukariu Viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcija ne tik registruodavo naujas bendroves, bet ir atmesdavo jų registravimo prašymus. Atsisakymo įregistruoti bendrovę priežastys buvo šios:

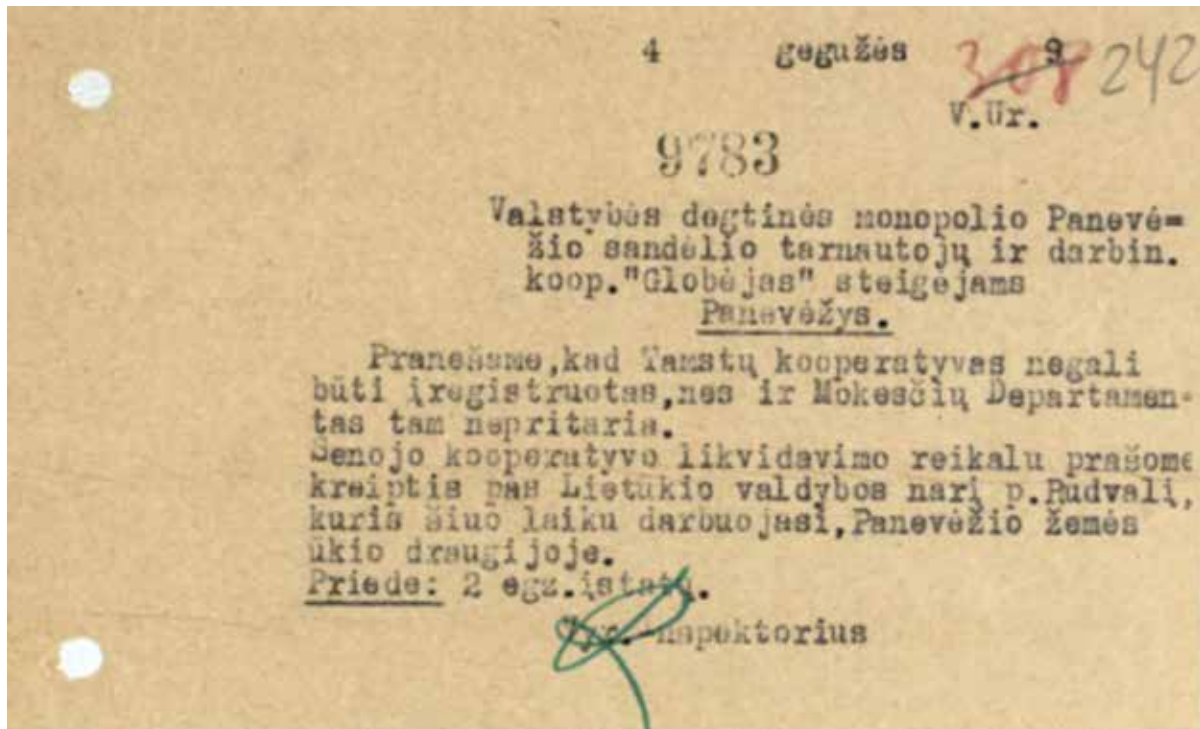
- norima įsteigti kredito draugija jau veikė tam tikroje apskrityje. Finansų ministerija būsimiems steigėjams pasiūlydavo tapti jau egzistuojančios kredito draugijos nariais;
- Viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcija atsisakydavo įregistruoti kooperatyvą, nes jo steigimo tikslas neatitiko Kooperatinių bendrovių ir sąjungų įstatymo 1 ir 2 straipsnių;

5 pav. Vyriausiojo inspektorius atsisakymas įregistruoti kooperatinę bendrovę

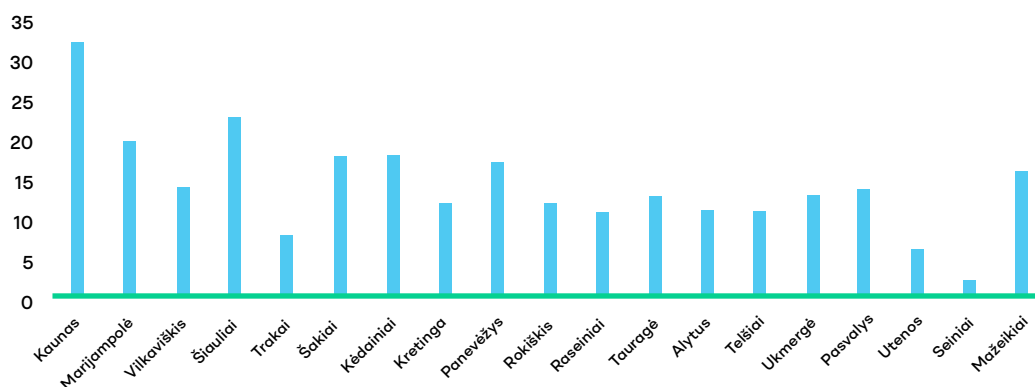
- dėl nepalankios prekybos vietos;
- 15 000 Lt indėlis buvo per mažas smulkaus kredito draugijai, kad ji galėtų vykdyti savo veiklą be nuostolių;
- tam nepritarė Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Mokesčių departamentas.

6 pav. Mokesčių departamento atsisakymas įregistruoti kooperatinę bendrovę

Pabrėžtina, kad pirmieji kooperatyvai Lietuvoje atsirado dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą, bet dėl caro valdžios spaudos Lietuva atsiliko nuo gretimų šalių. Kooperatyvų padėtį sunkino vokiečių okupacija, kurios metu visi kooperatyvai buvo likviduoti, be to, pasigirdavo prieštarinių nuomonių, kad kooperacija gali trukdyti privačiai iniciatyvai ir prekybos laisvei. Vis dėlto Lietuvai atgavus nepriklausomybę kooperatyvai pradėjo sparčiai kurtis. 1919 m. Finansų, prekybos ir pramonės ministerija pateikė kooperacijos bendrovių sąrašą, sudarytą pagal apskritis. Daugiausia kooperatyvų buvo įregistruota Kauno, Šiaulių ir Marijampolės apskrityse, iš viso šalyje tuo laikotarpiu buvo įregistruotos 272 kooperacijos bendrovės.

1919 m. kooperacijos bendrovių sąrašas pagal apskritis

1 lentelė. 1919 m. kooperacijos bendrovių sąrašas pagal apskritis

Akcinių bendrovių registravimas

1924 m. buvo priimtas pirmasis Akcinių bendrovių įstatymas, kuriame buvo nustatyti svarbiausi akcinės bendrovės steigimo reikalavimai:

- steigiamos bendrovės įstatus turi pasirašyti ne mažiau kaip penki steigėjai, iš jų ne mažiau kaip pusė turi būti Lietuvos piliečiai;
- pagrindinis akcinės bendrovės kapitalas negali būti mažesnis kaip 100 000 litų;
- atskirų akcijų nominalioji vertė negali būti mažesnė kaip 100 litų;
- registracijos išlaidoms padengti steigėjai, teikdami prašymą patvirtinti bendrovės įstatus, į Valstybės išdą turi sumokėti 1,5 proc. pagrindinio kapitalo⁶.

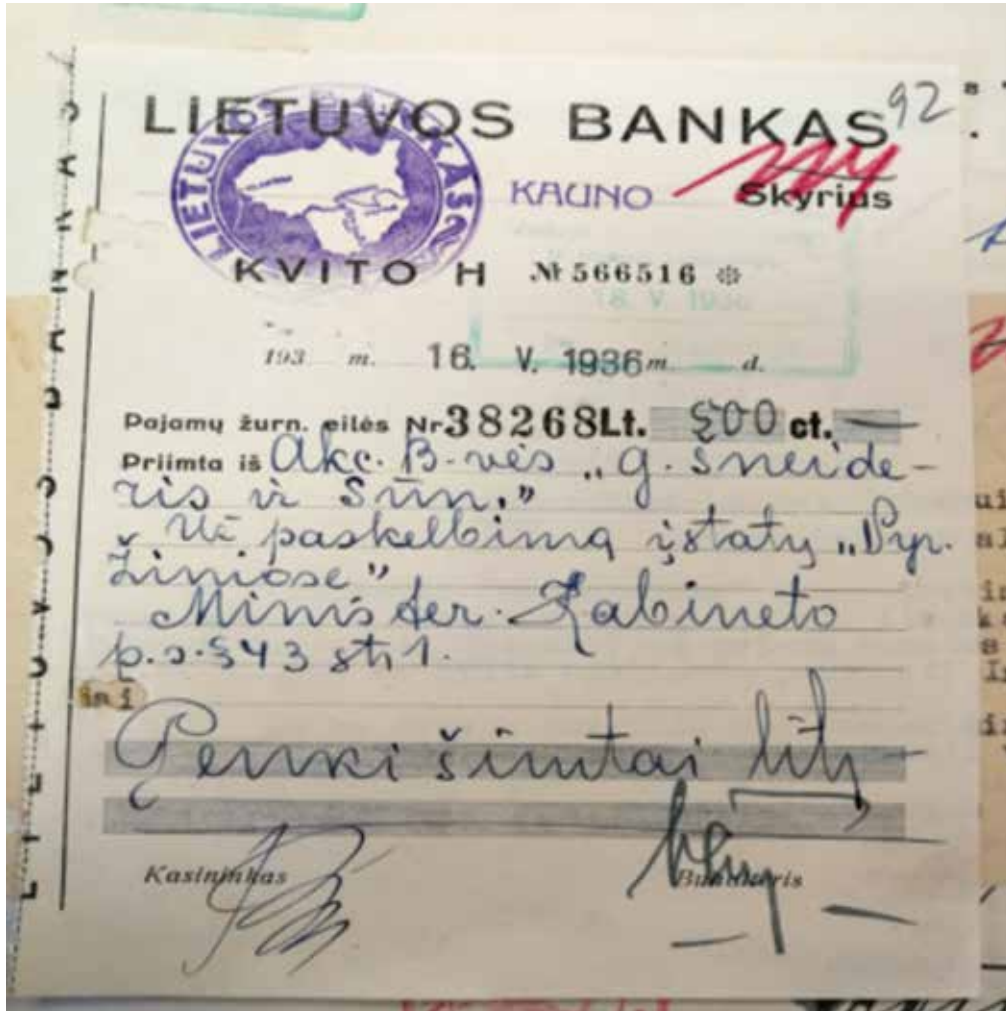
Atskiro akcinių bendrovių registro tuo metu nebuvo. Prašymą įsteigti bendrovę reikėjo pateikti Kredito įstaigų ir kooperatyvų inspekcijai (vėliau – Viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcijai), kuri buvo atsakinga už akcinių bendrovių registravimą.

7 pav. 1935 m. prašymas įregistruoti akcinę bendrovę

⁶ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. Valstybės žinios, 1925, Nr. 179-227.

Pranešime Kredito įstaigų ir kooperatyvų inspekcijai apie bendrovės įregistravimą turėjo būti pateikiamas visuotinio susirinkimo nuorašas, į valdybą ir revizijos komisiją išrinktų asmenų vardai ir pavardės bei už akcijas sumokėta pinigų suma. Akcinė bendrovė galėjo pradėti veikti tik tada, kai Kredito įstaigų ir kooperatyvų inspekcija apie jos įsteigimą paskelbdavo „Vyriausybės žiniuose“⁷. Inspekcija teikdavo šio laikraščio redakcijai prašymą paskelbti akcinių bendrovių įstatus, tai kainavo nuo 50 iki 500 Lt.

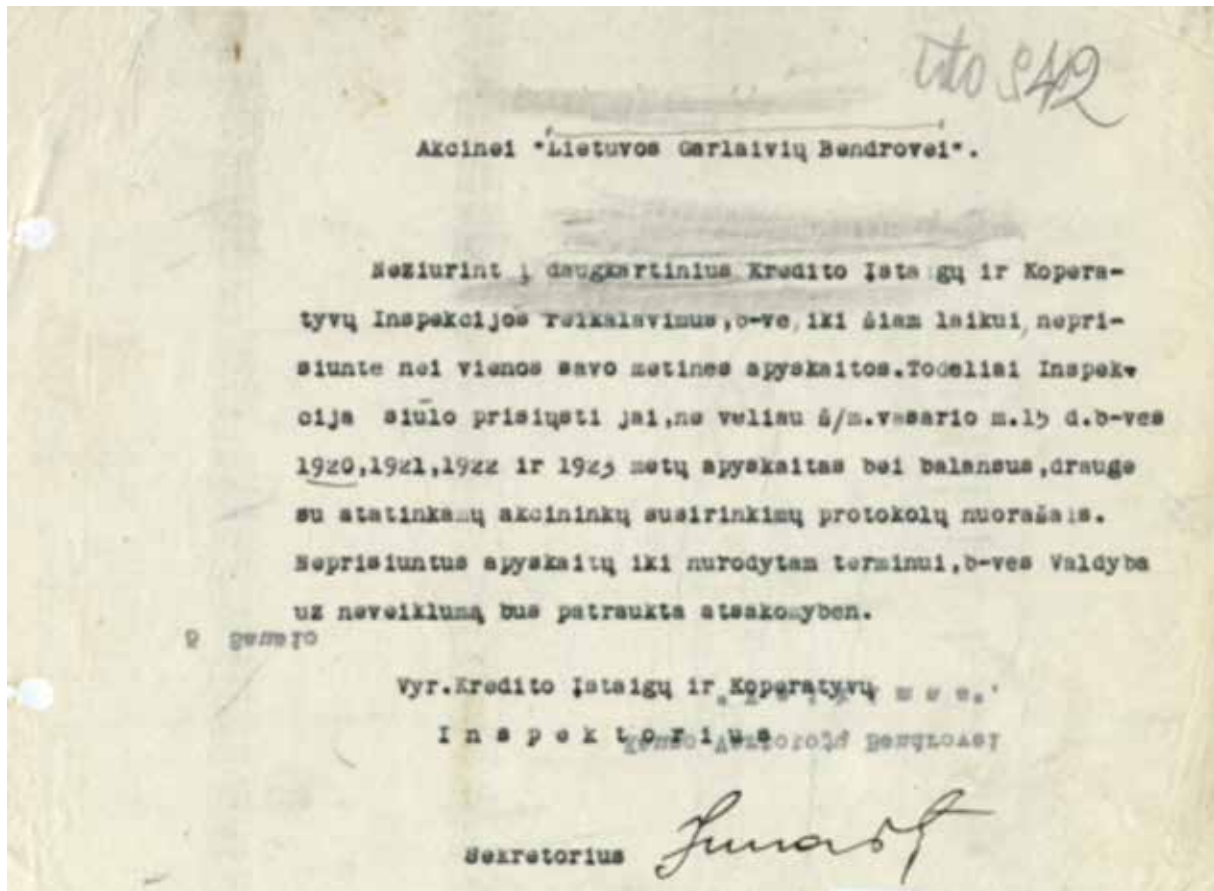

8 pav. Žyminis mokestis už akcinės bendrovės įstatų paskelbimą „Vyriausybės žiniuose“

Kredito įstaigų ir kooperatyvo inspekcija „Vyriausybės žiniuose“ skelbdavo ne tik įregistruotų, bet ir neįsteigtų akcinių bendrovių sąrašus, bet nepateikdavo likviduotų bendrovių sąrašo. Tai turėjo padaryti pačios likviduojamos akcinės bendrovės.

Finansų ministerijos Kredito įstaigų ir kooperatyvo inspekcija imdavosi griežtų priemonių – rengdavo raštus akcinėms bendrovėms, kurios vėluodavo arba išvis nepateikdavo Finansų ministerijai visuotinių susirinkimų protokolų nuorašų, apyskaitų, balansų, nepranešdavo valdybos sudėties ar jos pasikeitimų, taip pažeisdamos ne tik bendrovės įstatus, bet ir Akcinių bendrovių 48 straipsnį, kuriame buvo numatyta, kad visi protokolai ir balansai kartu su apyskaita turi būti siunčiami Finansų ministerijos Kredito įstaigų ir kooperatyvo inspekcijai. Balansus bendrovės turėjo ne tik pateikti Kredito

įstaigų ir kooperatyvo inspekcijai, bet ir paskelbti „Vyriausybės žiniose“. Be to, inspekcija bendrovėms teikdavo pranešimus, kuriuose nurodydavo, kad iki tam tikro termino metinės apyskaitos nepateikusios bendrovės valdyba už neveiklumą gali būti patraukta baudžiamojon atsakomybėn.

9 pav. Vyriausiojo Kredito įstaigų ir kooperatyvų inspektorius prašymas akcinei bendrovei

Draugijų registravimas

Lietuvos laikinoji vyriausybė 1919 m. spalio 10 d. priėmė Įstatymą apie draugijas, sudarytą iš 30 straipsnių, kuriuo remiantis buvo reguliuojama draugijų, partijų, sąjungų, lygos, klubo ir kitų susivienijimų veikla, nustatyta visų draugijų įsteigimo, veikimo ir likvidavimo tvarka bei valdžios organų teisės šiose srityse⁸. Įsteigti draugijų galėjo mažiausiai penki piliečiai, kurie teikdami prašymą turėjo nurodyti visų steigėjų vardus, pavardes, vykdomą veiklą ir gyvenamąją vietą. Prašymas buvo tvirtinamas notaro arba savivaldybės įstaigos. Prie jo turėjo būti pridedami trys įstatų egzemplioriai, kuriuose nurodomas draugijos pavadinimas, tikslas, darbo plotas, draugijos vedėjo arba valdybos rinkimo, įstojimo ir išstojimo į draugijų tvarka. Pateiktus įstatus registruodavo apskrities viršininkas per mėnesį nuo prašymo pateikimo dienos. Draugijų įstatų registravimo ir išregistravimo klausimus spręsdavo apskrities viršininko sudaryta komisija, sudaryta iš apskrities viršininko, apskrities komiteto nario ir taikos teisėjo. Jeigu komisija nuspręsdavo patvirtinti draugijos įstatus, apskrities viršininkas įrašydavo juos į tam tikrą rejestrą, kuriame nurodydavo draugijos pavadinimą, steigimo tikslą ir datą, valdybos narių vardus, pavardes ir gyvenamąją vietą. Įregistruotus draugijų įstatus apskrities viršininkas

⁷ Įstatymas apie draugijas. Laikinosios vyriausybės žinios, 1919, Nr. 15.

skelbdavo „Laikinosios vyriausybės žiniuose“. Nusprendus neregistruoti draugijų, steigėjams buvo grąžinami du įstatų egzemplioriai ir nurodomos atmetimo priežastys.

1936 m. buvo priimtas naujasis Draugijų įstatymas, kuriuo buvo pakeistas iki tol galiojęs įstatymas apie draugijas. Naujajame įstatyme, kurį sudarė 69 straipsniai, buvo plačiau reglamentuojama draugijų veikla – nurodyti draugijų veiksmai ir jų narių reikalavimai, kurių draugijos privalėjo laikytis. Be to, įstatyme buvo reguliuojama draugijų veikla, nustatyti draugijos įstatams taikomi reikalavimai, draugijų ir jų skyrių steigimo bei registravimo tvarka, reglamentuojami draugijos vadovybei taikomi ir kiti reikalavimai, susiję su draugijų skyrių veikla, nariais, išregistravimo tvarka ir pan⁹.

Nuo 1936 m. įsteigti draugijų galėjo 12 steigėjų, kurie privalėjo būti tik Lietuvos piliečiai, ne jaunesni kaip 24 metų ir mokantys lietuvių kalbą žodžiu ir raštu. Tokie pat reikalavimai buvo taikomi draugijos vadovybės nariams, jų pavaduotojams ir net draugijos globėjams, auklėtojams, garbės teisėjams ir garbės nariams. Draugijos nariu negalėjo būti jaunesnis kaip 18 m. pilietis, o balso teisė draugijoje buvo įgyjama tik nuo 21 metų. Kaip ir ankstesniame įstatyme, steigėjai turėjo pateikti prašymą, kurį pasirašydavo visi steigėjai, o jų parašus patvirtindavo notaras. Nuo 1936 m. teikiamuose prašymuose įregistruoti draugijų turėjo būti patvirtinta, kad steigėjai atitinka Draugijų įstatymo 7 ir 34 straipsnių reikalavimus, kuriais remiantis būtina nurodyti steigėjų pilietybę, amžių ir teisėtumą. Prie prašymo turėjo būti pateikiami trys įstatų egzemplioriai, be to, Administracijos departamentui reikėjo sumokėti 3 Lt žyminio mokesčio už pateiktą prašymą steigti draugiją ir 2 Lt už įstatų pertvarkymą.

Pabrėžtina, kad draugijų įstatatai buvo registruojami Vidaus reikalų ministerijos draugijų registre, kuriame privalomai turėjo būti registruojamos visos Lietuvoje steigiamos draugijos. Prieš steigiant draugijų pirmiausia reikėjo gauti Vidaus reikalų ministerijos, kuri įgijo teisę išdavinėti leidimus, susijusius su draugijų veikla, leidimą. Patvirtinus įstatus draugijai buvo suteikiamas registracijos numeris, o ministras ją įrašydavo į Draugijų registrą. Šiame registre buvo nurodoma: įrašymo eilės numeris, metai, mėnesis ir diena, pavadinimas, būstinė, adresas ir tikslas. Draugija ar sąjunga, negavusi tokio leidimo, negalėjo būti steigiama. Be to, registre buvo kaupiama informacija apie draugijos ar padalinio steigimą, jų veiklos sustabdymą ar nutraukimą, paskirtus vadovybės narius, vadovybės nario pasitraukimą, vadovybės narių pavaduotojus, pačių registravimo procedūrą, nustatytą Taisyklėse draugijų įstatymui vykdyti¹⁰.

Lietuvos vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamentas kaupė informaciją ne tik apie susirašinėjimą su apskrities viršininkais ar organizacijomis dėl leidimų draugijoms įsteigti ir toliau vykdyti savo veiklą, bet ir informaciją apie draugijų registraciją ir jų narių sąrašus. Vidaus reikalų ministerijos draugijų registre buvo kaupiami į jų įrašytų draugijų sąrašai. Lietuvos centrinio archyvo duomenimis, sąraše buvo nurodoma: eilės numeris; draugijos pavadinimas; draugijų registro numeris ir pobūdis (pavyzdžiui, ugniagesybos, ekonominis, labdaros, profesinis, savišalpos ir kt.); būstinė; veikimo plotas; narių tautybė (pavyzdžiui, įvairių tautybių, žydų, lietuvių); draugijos veiklos nutraukimo metai (nustojo veikusi). Draugijų registre įregistruotos draugijos į sąrašą buvo įtraukiamos abėcėlės tvarka.

⁸ Draugijų įstatymas. Vyriausybės žinios, 1936, Nr. 522-3626.

⁹ Taisyklės draugijų įstatymui vykdyti. Vyriausybės žinios, 1936, Nr. 553-3843.

(nuo 1)

Vidaus Reikalų ministerijos draugijų registre įregistruotų draugijų sąrašas

Dr-Dr. Nr.	Draugijos pavadinimas	Dr-Dr. Nr.	T o b u d i a	Pavadinimas	Veikimo plotas	kurios teritorijoje draugijoje veikia	įstatymo Nr.
1.	Alkmonės miesto savanorių ugniagesių draugija	219	✓	ugniagesybinis	6.	Alkmonė, Šešėikių apg.	Alkmonės miestas ir jo apylinkės
2.	Alkmonės namų savininkų draugija	3017	✓	ekonominis	11.	Alkmonė (Kauno pr.)	Alkmonė
3.	Alkmonės šydų laibdarė draugija "Dallat-Chesed"	2935	✓	savišalpinis	7.	Alkmonė (Kauno pr.)	Alkmonė
4.	Alkšėikių savanorių ugniagesių draugija	276	✓	ugniagesybinis	6.	Alkšėikių kaimas, Šešėikių apskr.	Alkšėikių kaimas ir jo apylinkės
5.	Alytaus dešimt mediklės draugija	1053	✓	mediklinis	5.	Alytus	Alytus apg.
6.	Alytaus laibdarė draugija	2923	✓	laibdarinis	2.	*	*
7.	Alytaus lietuvių varėlininkų klubas	4063	✓	praeiginis	12.	*	Alytaus miestas
8.	Alytaus miesto namų savininkų draugija	3298	✓	ekonominis	11.	*	*
9.	Alytaus miesto ir apskrities mediklės draugija	1747	✓	mediklinis	5.	*	* apskr.
10.	Alytaus savitarpinė šalpinė draugija	1750	✓	savišalpinis	7.	*	Alytus
11.	Alytaus ir Šešėikių apskr. gydytojų draugija	1005	✓	profesinis	8.	*	Alytus ir Šešėikių apg.
12.	Alytaus, Šešėikių ir Trakų apskrityų lietuvių medicinos ir dantų gydytojų draugija	7044	✓	profesinis	8.	*	Alyt.-Šešėikių Trakų apg.
13.	Alytaus I šydų draugija "Dallat-Chesed"	4750	✓	savišalpinis	7.	Alytus I	Alytus I

10 pav. Vidaus reikalų ministerijos draugijų registre įregistruotų draugijų sąrašas

Norint įrašyti į registrą visą informaciją apie draugijas, kaskart reikėjo gauti atskirą Vidaus reikalų ministro leidimą. Tikriausiai ministro balsas dėl draugijų steigimo tuo metu buvo lemiamas. Įstatyme buvo nustatyta, kad draugija gali pradėti veikti ar įgyvendinti savo priimtus sprendimus pagal išduotą leidimą tik tada, kai ši informacija įrašoma į registrą, bet įstatyme nebuvo nustatytas terminas, per kurį turėtų būti padaromas įrašas registre, kaip tai buvo numatyta pirmajame 1919 m. priimtame įstatyme apie draugijas. Teisę nušalinti draugijos ar jos padalinio vadovus ir kitus draugijos kaip teisinės formos organų narius turėjo vidaus reikalų ministras. Dėl to jis priimdavo atitinkamą sprendimą. Tokio sprendimo padarinys – nušalintieji asmenys trejus metus negalėdavo tapti draugijų ar jų padalinių vadovais, ar šių asmenų organų nariais.

Atsižvelgiant į draugijų įregistravimo tvarką būtina paminėti ir svarbiausias Vidaus reikalų ministerijos atmetų draugijų steigimo prašymų priežastis. Remiantis Lietuvos centrinio archyvo informacija, nuo 1936 m. iki 1938 m. pabaigos nurodomos tokios draugijų neįregistravimo priežastys:

- departamento direktorius atmesdavo prašymą steigti draugiją, nes nepritardavo draugijų, turinčių tikslą remti kokias nors įstaigas, veikiančias už Lietuvos valstybės sienų, steigimui;
- steigiamos draugijos įstatai prieštaraudavo Draugijų įstatymo 2 str. 2 punktui dėl draugijos būstinės nurodymo;
- įstatai parašyti netaisyklinga kalba;
- vidaus reikalų ministerio nuomone, įsteigus draugijų bus pažeisti valstybės interesai;
- vidaus reikalų ministerio nuomone, tam tikrų draugijų jau yra pakankamai;
- dėl per mažo draugijų narių skaičiaus.

¹⁰ Prekybos registro įstatymas. Vyriausybės žinios, 1937, Nr. 574-3999.

¹¹ Aprėžtos atsakomybės bendrovių įstatymas. Vyriausybės žinios, 1940, Nr. 688-5156.

Prekybos registras

Pabrėžtina, kad 1937 m. priimtas Prekybos registro įstatymas tarpukariu buvo vienas iš svarbiausių. Remiantis šiuo įstatymu buvo suvienodinta juridinių asmenų registravimo tvarka ir nustatyta sąlyga, kad į minėtąjį registrą turėtų būti įtraukiama svarbiausia informacija apie visus ūkine komercine veikla besiverčiančius asmenis, t. y. pirklius, prekybos, kooperacijos, akcines ir kitas bendroves¹¹.

Visi prašymai į prekybos registrą buvo įrašomi prekybos registro vedėjo nutarimu, kuris buvo skiriamas ir atleidžiamas Prekybos, pramonės ir amatų rūmų pirmininko, bet jo kandidatūrą tvirtindavo finansų ministras (ministeris). Minėtuoju laikotarpiu finansų ministras nustatydavo pareiškimų, prekybos registro knygų ir registro išrašų formas bei paslaugų kainas. Atkreiptinas dėmesys, kad prekybos registro išrašai tuo metu buvo viešai prieinami.

Aprėžtos atsakomybės bendrovių registravimas

1940 m. priimtame Aprėžtos atsakomybės bendrovių įstatyme buvo reglamentuojama, kad juridinio asmens forma – apibrėžtos atsakomybės bendrovės yra laikomos prekybos bendrovėmis ir savo veiklą gali pradėti vykdyti tik įrašytos į prekybos registrą¹². Norint įsteigti bendrovę, notariškai reikėjo sudaryti sutartį, kurią pasirašydavo ne mažiau kaip du ir ne daugiau kaip 25 bendrininkai. Steigiamos bendrovės bendrininkai privalėjo sukaupti ne mažesnę kaip 10 000 Lt pradinį kapitalą – kiekvieno bendrininko įnašas negalėjo būti mažesnis nei 1 000 Lt. Finansų ministro sutikimu įsteigtos bendrovės buvo įrašomos į prekybos registrą. Be to, buvo nustatyti svarbūs sutarties (prašymo steigti bendrovę) reikalavimai, kuriais remiantis sutartyje būtina reikėjo nurodyti laiką, kuriam steigiama bendrovė, jos pavadinimą ir būstinę, kuri būtina turėjo būti Lietuvoje, bendrovės objektą, pradinio kapitalo sumą, kiekvieno bendrininko įnašo sumą, bendrininkų teises ir prievolės. Bendrovės į prekybos registrą būdavo įrašomos tik esant šioms sąlygoms:

- 1) bendrininkai būdavo pasižadėję įnešti visą pradinį kapitalą;
- 2) kiekvienas bendrininkas būdavo įmokėjęs bent 50 proc. pradinio kapitalo įmokos pinigais, bet ne mažiau nei 500 litų, arba 100 proc. turtu;
- 3) bendrininkai įmokėdavo pinigais bent 50 proc. viso pradinio kapitalo¹³.

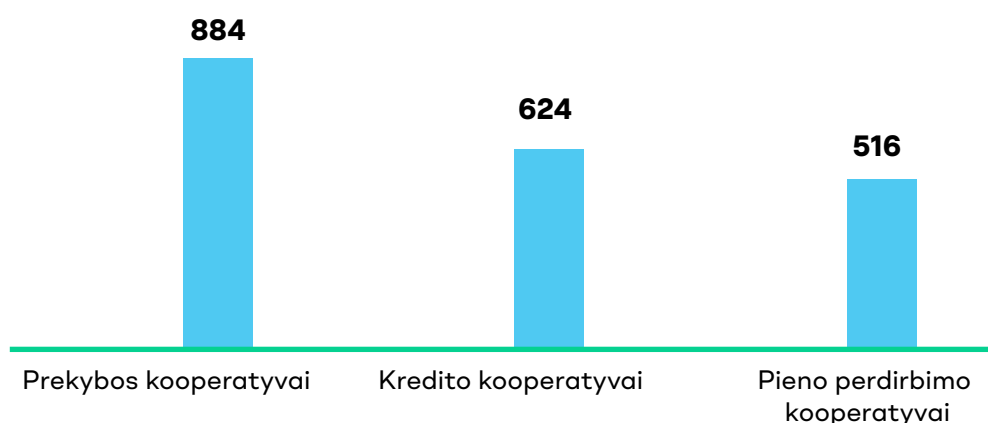
Skirtingai nei kituose to meto įstatymuose, Aprėžtos atsakomybės įstatyme buvo numatytas reikalavimas bendrovių vedėjams, t. y. kiekviena bendrovė privalėjo turėti vieną ar kelis reikalų vedėjus, kurie tvarkydavo bendrovės dokumentus, juos pasirašydavo, atstovaudavo bendrovei ar šaukdavo susirinkimus.

Juridinių asmenų skaičius tarpukariu

Tarpukariu nuo 1919 m. pradėjo sparčiai plėtotis kooperatinis judėjimas. 1919–1928 m. buvo įregistruoti 884 prekybos, 624 kredito ir 516 pieno perdirbimo kooperatyvų.

¹² Aprėžtos atsakomybės bendrovių įstatymas. Vyriausybės žinios, 1940, Nr. 688-5156.

1919-1928 m. kooperatyvų skaičius Lietuvoje

2 lentelė. 1919-1928 m. kooperatyvų skaičius Lietuvoje

1936 m. Lietuvoje iš viso buvo 1270 kooperatyvų: 427 kredito, 223 kooperatinės pieninės, 169 žemės ūkio ir 451 kitų vartotojų bendrovė. Nuo 1919 m. iki 1940 m. galiojęs Kooperacijos bendrovių ir jų sąjungų įstatymas bei jo pakeitimai darė nemažą įtaką Lietuvos ūkiui – kooperacijos bendrovių kūrimasis teigiamai veikė pagerėjusią Lietuvos ekonomikos padėtį, nuniokotas Lietuvos ūkis sparčiai kėlėsi iš nuosmukio, gerėjo ūkininkavimo sąlygos.

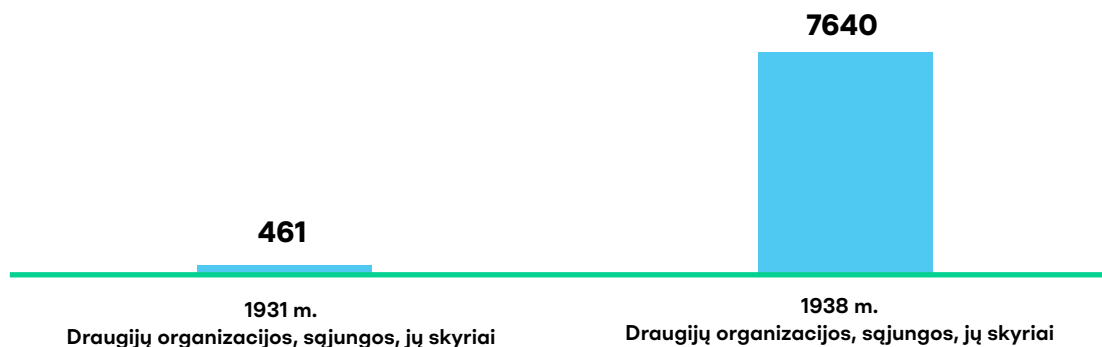
1936 m. kooperatyvų skaičius Lietuvoje

3 lentelė. 1936 m. kooperatyvų skaičius Lietuvoje

Iš 1931 m. vykusio pirmojo Lietuvos organizacijų surašymo matyti, kad daugiausia organizacijų buvo registruojama Kaune. Minėtuoju laikotarpiu šiame mieste veikė 461 draugijų organizacija, taip pat įvairių organizacijų skyriai ir sąjungos. 1938 m. visoje Lietuvoje jau veikė 7640 draugijų, draugijų sąjungų ir jų skyrių. Remiantis Lietuvos centrinio archyvo duomenimis, 1936-1938 m. draugijų registre buvo įregistruotos 872 draugijos, esančios skirtingose apskrityse.

1931 m. ir 1938 m. organizacijų skaičius Lietuvoje

4 lentelė. 1931 m. ir 1938 m. organizacijų skaičius Lietuvoje

Pagal kredito įstaigų ir kooperatyvo inspektorius 1926 m. sudarytą veikusių akcinių bendrovių sąrašą, tarpukario Lietuvoje veikė 62 akcinės bendrovės.

Svarbiausios tarpukario įmonės

Lietuvos pramonės, prekybos ir žemės ūkio raida tarpukariu buvo sunkiai įsivaizduojama be valstybės ir kooperacijos. Valstybė kūrė dideles pramonės ir prekybos bendroves – „Maistas“, „Lietūkis“, „Pienocentras“, kurias vadino kooperatyvais, nors iš esmės jos veikė kaip valstybės kontroliuojamos akcinės bendrovės. Siekiant, kad Lietuvos kooperatyvai galėtų konkuruoti su kitataučiais verslininkais, juos reikėjo stiprinti – sutelkti bendras pajėgas ir išteklius kooperatyvų sąjungoms kurti. Pirmoji Lietuvoje įkurta žemės ūkio kooperatyvų sąjunga – „Lietūkis“ buvo įkurta 1923 m. pavasarį, kai iš suinteresuotų organizacijų ir asmenų sudarytas laikinasis steigėjų biuras parengė organizacijos įstatus ir Žemės ūkio ministerijos rūmuose priėmė juos kartu su 31 įvairių kooperatyvų atstovu¹⁴. Šios sąjungos pagrindu buvo įsteigta Lietuvos vartotojų kooperatyvų sąjunga (šiuo metu – „Lietkoopsąjunga“)¹⁵. Svarbiausi „Lietūkio“ steigiamojo susirinkimo tikslai buvo šie: skatinti atskirų žemės ūkio kooperatyvų ir draugijų bendradarbiavimą, palaikyti nuolatinius jų ir kitų kooperatyvų ryšius, kelti žemės ūkio kultūrą, plėtoti maisto pramonę¹⁶. Nuo 1926 m. „Lietūkis“ susiaurino savo veiklos sritį, o 1926–1927 m. atsiskyre pienininkai įkūrė centrinę pieno perdirbimo bendrovių sąjungą „Pienocentras“, kurios veikla siejama su sparčiai to meto Lietuvoje didėjusiu perdirbimo įmonių skaičiumi ir gerėjančia produkcijos kokybe. 1939 m. „Pienocentro“ produktai sudarė daugiau kaip 20 proc. visų Lietuvos eksporto pajamų¹⁷.

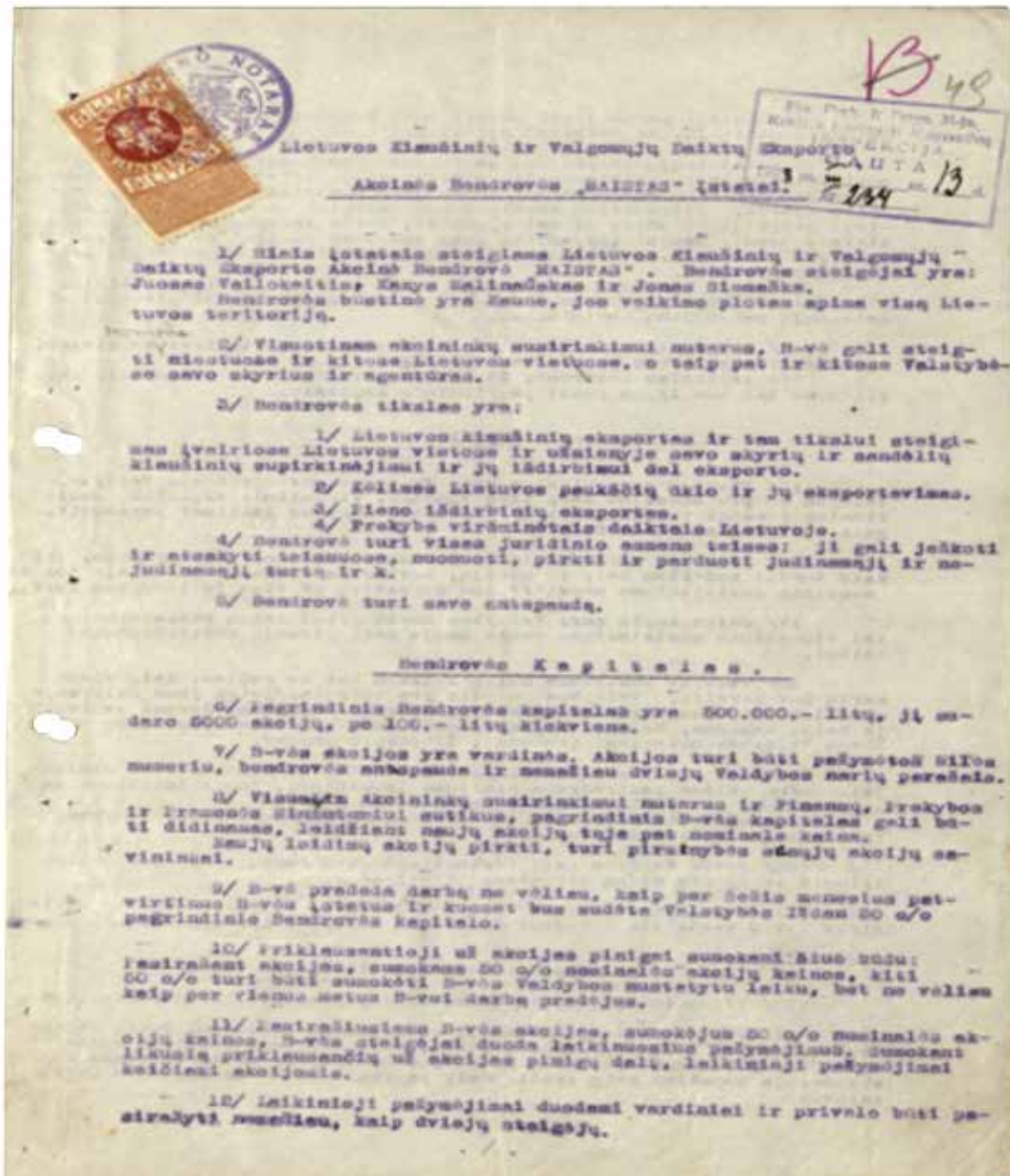
Dar viena tarpukariu Lietuvai svarbi verslo organizacija – „Maistas“. Lietuvos verslininkai broliai Jonas ir Juozas Vailokaičiai, įnešę po 247 000 Lt pradinio įnašo (likusią dalį padengė Kazys Malinauskas), 1923 m. kovo 28 d. Ministerių kabinete įsteigė Lietuvos kiaušinių ir valgomųjų daiktų eksporto akcinę bendrovę „Maistas“, kuri iš pradžių vertėsi pieno produktų ir kiaušinių prekyba.

¹³ Lietūkis. Lietūkio istoriniai bruožai 1923–1933, Kaunas, 1933.

¹⁴ Lietuvos kooperatyvų sąjunga. Kas yra Lietkoopsąjunga [žiūrėta 2018-05-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.lvks.lt/apie-mus>>.

¹⁵ Lietūkis, Lietuvos žemės ūkio kooperatyvų sąjunga 1923–1933, Kaunas, 1933.

¹⁶ RUDOKAS, J. Lietuviškas verslas tarpukaryje. Iš: Fortuna privata, Vilnius, 2009.

11 pav. Ištrauka iš Lietuvos kiaušinių ir valgomųjų daiktų eksporto akcinės bendrovės „Maistas“ įstatų

1923 m. pabaigoje akcinė bendrovė nutarė pakeisti savo veiklos pobūdį ir užsiimti gyvulių bei paukščių prekyba, jū mėsos perdirbimu, todėl buvo pervadinta „Pirmąja Lietuvos eksporto, skerdyklų ir šaldytuvų bendrove „Maistas“. 1925 m. bendrovė perėjo į kooperatyvų ir valstybės rankas. 1940 m. didžiausiu akcininku tapo Vyriausybė, kuri turėjo 66,8 proc. „Maisto“ akcijų, o kitą dalį valdė ūkininkai¹⁷. Pabrėžtina, kad bendrovė Lietuvoje tapo didžiausia maisto produktų perdirbimo įmone, užsiimančia mėsos produktų eksportu. 1939 m. bendrovės „Maistas“ produkcija sudarė daugiau kaip 22 proc. Lietuvos eksporto¹⁸. Apibendrinant galima teigti, kad tarpukario verslas plėtėsi ir stiprėjo. Šiam progresui įtaką darė ne tik tuo metu priimti svarbūs teisės aktai, reglamentuojantys verslininkystės formas, bet ir klestinti gamyba. Verslumo stiprėjimą lėmė ir aktyvus kooperatyvų judėjimas, dėl kurio susiklostė palankios sąlygos plėtoti lietuviškam verslui, todėl lietuviai buvo skatinami imtis privataus verslo.

¹⁷ Šimtmečio belaukiant: reikšmingiausi Pirmosios Lietuvos Respublikos (1918–1940 m.) įvykiai [žiūrėta 2018-05-18]. Prieiga per internetą: <<http://istorineprezidentura.lt/balsavimas2/rezultatai.php?visi=irasai&rodyti=irasas&irasas=214>>.

¹⁸ RUDOKAS, J. Lietuviškas verslas tarpukaryje. Iš: Fortuna privata, Vilnius, 2009.